

Vetlanda

HÄR VÄXER MÄNNISKOR OCH FÖRETAG

Barnkonsekvensanalys inför omställning
till ny socialtjänstlag.

Vetlanda kommun, oktober 2024.

Förord

Det är många faktorer som bidrar till en kommuns attraktivitet. Något som borde uppmärksammas mer är när en kommun genomför sitt grunduppdrag på ett bra och ambitiöst sätt. Att barn och ungdomar mår bra och ges förutsättningar att utvecklas är en viktig del av kommunens uppdrag. Kommunen har ett särskilt ansvar för att stödja så att alla barn och ungdomar ges så bra förutsättningar som möjligt att utvecklas utifrån sina förutsättningar.

Den nya socialtjänstlagen som väntas träda i kraft halvårsskiftet 2025 ger nya möjligheter till förebyggande insatser. Denna barnkonsekvensanalys ger en bra bild över olika verksamheters bidrag i detta viktiga arbete som ständigt behöver utvecklas.

Att barnkonsekvensanalysen gjorts tillsammans över förvaltningsgränserna har varit viktigt och är en del av vårt nya arbetssätt. Det är just tillsammans vi skapar ett socialt hållbart Vetlanda där människor och företag växer.

Magnus Färjhage

Kommundirektör
Vetlanda kommun

Innehåll

Förord	2
Innehåll	3
Läsanvisningar	5
Sammanfattning	6
Bakgrund	8
Metod	8
Centrala begrepp i nya socialtjänstlagen	9
Förebyggande arbete.....	9
Lätt tillgänglig socialtjänst	9
Insatser utan individuell behovsprövning	10
Vetenskap och beprövad erfarenhet	10
Jämlikhet.....	11
Jämställdhet.....	11
Värdigt liv och känna välbefinnande	11
Vad säger barnen och deras företrädare	12
Några exempel på vad barnen säger är viktigt	12
Några exempel på vad föräldrarna säger är viktigt.....	13
Folkhälsoenkät	14
Analys av folkhälsoenkät ung	14
Forskning	15
Folkhälsa, hälsa och välbefinnande	15
Bioekologisk utvecklingsmodell	15
Risk- och skyddsfaktorer	16
Resiliens	17
Förskolans roll för att främja psykisk hälsa	17
Orosanmälningar fångar inte in barn som far illa	17
Tillit till socialtjänsten	17
Ett socialt investeringsperspektiv	17
Digitala medier och barn och ungas hälsa	18

Nulägesbeskrivning och behovsanalys	19
Förslag på åtgärder och bedömning av barnets bästa.....	20
Barns rättigheter	20
Föräldraskapsstöd	20
- Förslag på åtgärder	21
- Konsekvenser av förslagen... ..	24
Främjande och förebyggande insatser till barn och unga i grupp....	25
- Förslag på åtgärder	25
- Konsekvenser av förslagen... ..	28
Insatser och samverkan till enskilda barn och unga	29
- Förslag på åtgärder	29
- Konsekvenser av förslagen	31
Kultur och fritid för barn och unga	31
- Förslag på åtgärder	31
- Konsekvenser av förslagen	33
Samhällsplanering, fysisk planering och hemlöshet	34
- Förslag på åtgärder	34
- Konsekvenser av förslagen	35
Inför beslut	36
Genomförande och uppföljning.....	36
Litteraturförteckning	37

Projektledare Anders Dahlén, utvecklingsstrateg, Vetlanda kommun.

Barnkonsekvensanalysens grafiska form är skapad av kommunikations- och utvecklingsavdelningen på Vetlanda kommun.

Samtliga bilder ägs av Vetlanda kommun.

Vetlanda kommun, kommun@vetlanda.se, tel 0383-971 00
Organisationsnummer: 212000-0571

Läsanvisningar

Dokumentet du har framför dig är en förkortad version av Vetlanda kommuns barnkonsekvensanalys genomförd våren 2024. Syftet är att sätta fokus på föreslagna åtgärder och göra materialet mer tillgängligt. Därför har delar i utredningen utelämnats i den här versionen.

I redovisningen av inhämtad information har verksamheternas nuläge och önskade läge utelämnats och nulägesbeskrivning och behovsanalys har kortats ner. Endast en kort förklaring av hur analysen gjordes finns med, för att leda över till kapitlet om *Förslag på åtgärder och bedömning av barns bästa*, som redovisas i sin helhet.

Vill du ta del av den fullständiga utredningen, bilagor och genomförandet av analysen, kontakta Vetlanda kommun, utbildning@vetlanda.se.

Sammanfattning

Under hösten 2023 meddelade regeringen att en omställning till en långsiktigt hållbar, mer tillgänglig, förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst ska genomföras. Ambitionen är att socialtjänsten ska inrikta sig på att individer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Den nya socialtjänstlagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2025.

För att stödja kommunernas omställning har regeringen avsatt medel för perioden 2024–2028. Alla kommuner i Sverige förväntas göra en läges- och behovsanalys för att kunna fastställa mål, fördela resurser och utarbeta en plan för att genomföra omställningen.

En del av Vetlandas läges- och behovsanalys är denna barnkonsekvensanalys. En kommunövergripande utredning som beaktar barns bästa kopplat till den aktuella frågan. Utredningen har genomförts av en arbetsgrupp med representanter från flera kommunala förvaltningar. Även hälso- och sjukvården har bidragit i utredningen.

Den övergripande frågeställningen i utredningen är:

Vad behöver förändras för att barn och unga (0–25 år) i Vetlanda ska få likvärdiga och jämställda förutsättningar att få växa upp under trygga förhållanden och få det stöd och de insatser som gör att de som individer kan utvecklas så långt det är möjligt?

Information har hämtats in genom enkäter, intervjuer och workshops samt analys av statistiskt underlag och relevant forskning. En viktig del av arbetet var att lyssna in barns och ungas åsikter. Totalt inhämtades information från cirka 170 barn samt även från ett antal föräldrar.

Nuläge och behov har sammanställts utifrån fem teman som finns i Bästa platsen:

- Föräldraskapsstöd
- Förebyggande och främjande stöd till barn och unga som grupp
- Insatser och samverkan kring enskilda barn
- Kultur- och fritid för barn och unga
- Samhällsplanering och fysisk planering och hemlöshet

Behoven har beskrivits i ett önskat läge utifrån frågeställningen - Vad behöver förändras i Vetlanda?

Barnens och föräldrarnas åsikter har beaktats tillsammans med förslagen från de olika verksamheterna. Barnen betonar bland annat vikten av en skola med god kvalitet. Variation i undervisningen, stöd till de som behöver och fler vuxna som har tid att lyssna och som de kan lita på om man mår dåligt. Barnen betonar även vikten av bra relationer till sina föräldrar och att alla barn ska ha råd att vara med i aktiviteter på sin fritid. Barnen efterlyser mer information om socialtjänsten, drop-in-verksamheter och möjlighet till anonymt stöd.

Behoven som beskrivs i det önskade läget har analyserats i relation till relevant forskning och statistik samt redan pågående utvecklingsprocesser i Vetlanda.

Utredningen föreslår 32 förslag på åtgärder som bedöms ligga i linje med barns bästa där även konsekvenser av förslagen beskrivs.

Utredningen och åtgärdsförslagen ska ses som underlag för att upprätta en långsiktig handlingsplan av Vetlandas omställning att skapa en mer hållbar och rättvis socialtjänst för alla medborgare fram till 2028. Handlingsplanen behöver beslutas och följas upp.

Förslagen i sin helhet finns i avsnittet *Förslag på åtgärder och bedömning av barnets bästa*, sid 20.

Bakgrund

I Vetlanda har arbetet att ställa om till ett mer främjande och förebyggande arbetssätt inom kommunens verksamheter pågått i flera år. Socialnämnden antog redan 2019 en långsiktig strategi där en av tre strategier är att vara en ”förebyggande och samverkande socialtjänst”. Sedan 2022 pågår ett kommunövergripande utvecklingsarbete i Vetlanda under namnet Bästa platsen som syftar till att förbättra barns fysiska och psykiska hälsa, förbättra måluppfyllelsen i skolan och öka barns delaktighet. Barnkonventionen är en central utgångspunkt i arbetet att utveckla Vetlanda till bästa platsen för barn och unga. När möjligheten dök upp att få stöd från SKR att genomföra en kommunövergripande barnkonsekvensanalys som ett sätt att förbereda vår kommun inför den nya socialtjänstlagen kändes det som en fin möjlighet som passade bra in i vårt utvecklingsarbete.

Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 lag vilket innebär att barnets bästa ska bedömas i alla frågor som berör barn. I Vetlanda berörs cirka 5 800 barn. Det är viktigt att säkerställa likvärdigheten och att inget barn diskrimineras när vi nu ska ställa om samhället i linje med den nya socialtjänstlagen.

Metod

För att genomföra utredningen utsågs deltagare till en arbetsgrupp av förvaltningscheferna för socialförvaltningen, vård- och omsorgsförvaltningen, barn och utbildningsförvaltningen och kultur- och fritidsförvaltningen. Arbetet samordnades av Anders Dahlén i sin roll som utvecklingsstrateg inom Bästa platsen. Övriga verksamheter som bidragit med information är Regionens verksamheter, Kulturskolan, Tekniska kontoret samt civilsamhället.

Arbetet har genomförts i fyra steg: förberedande ställningstaganden, inhämta information, analys och bedömning samt förslag till beslut. Fem workshops med arbetsgruppen har genomförts.

Utredningen och åtgärdsförslagen ska ses som underlag för att upprätta en långsiktig handlingsplan av Vetlandas omställning att skapa en mer hållbar och rättvis socialtjänst för alla medborgare fram till 2028. Handlingsplanen behöver beslutas och följas upp.

Återkoppling och uppföljning till barn och unga sker via skolans informationskanaler samt i samverkan med Vetlanda ungdomsråd.

Centrala begrepp i nya socialtjänstlagen

Nedan förklaras några av de centrala begrepp som finns i förslaget till ny socialtjänstlag och som är relevant för den här utredningen.

Förebyggande arbete

Det förebyggande arbetet ska enligt regeringen ses som ett nytt förhållningssätt med ambitionen att tonvikten ska ligga på proaktivt och förebyggande arbete i stället för på reaktiva åtgärder (Socialdepartementet, 2024, s. 205). Fokus ska flyttas från utredning och myndighetsutövning till att tidigt förebygga sociala problem – innan problemen har uppstått eller vuxit sig för stora. Målet är att ett proaktivt arbetssätt ska genomsyra hela socialtjänstens verksamhetsområde och på samhälls-, grupp- och individnivå.

Det förebyggande arbete kräver långsiktiga och samordnade åtgärder på olika nivåer samt en långsiktig planering av kommunens insatser till grupper och enskilda. Förebyggande arbetet innebär även att socialtjänsten ska vara väl insatt i levnadsförhållandena i kommunen, bedriva uppsökande arbete, ge information, råd och stöd samt medverka i samhällsplaneringen och det kommunövergripande arbetet med att till exempel förebygga brott.

Samverkan inom kommunen och med andra myndigheter är centralt i det förebyggande arbetet. Förskola och skola är viktiga arenor för att tidigt nå barn och unga innan deras behov av stöd från samhället blir alltför stora. Socialtjänsten har där möjlighet att i samarbete med skolan stödja en positiv utveckling för barn och ungas skolgång och därigenom förebygga framtida behov av insatser.

Tillgänglig socialtjänst

Det handlar om att sänka trösklarna och erbjuda insatser på ett enklare sätt än idag. Det ska vara lätt att komma i kontakt med socialtjänsten, till exempel utanför kontorstid eller att ta del av information och insatser digitalt. Socialtjänsten behöver vara flexibel i sina arbetssätt för att på ett lätt sätt vara tillgänglig för så många medborgare som möjligt.

Det handlar också om att socialtjänsten ska vara synlig, utåtriktad och ha ett gott bemötande. Människor behöver kunskap om vilken hjälp som finns och tillit till socialtjänsten för att ta kontakt och be om hjälp. Att socialtjänsten även är tillgänglig för barn är viktigt att uppmärksamma i det lokala arbetet.

Samverkan och samlokalisering med andra verksamheter, till exempel med skolan och hälso- och sjukvården, gör socialtjänsten mer tillgänglig för medborgarna.

En mer tillgänglig socialtjänst är viktig för att nå målet att skapa en jämlik, jämställd och likvärdig socialtjänst.

Insatser utan individuell behovsprövning

Behovsprövningen av insatser är socialtjänstens huvudsakliga arbetsätt och bör även fortsättningsvis vara det. Möjligheten att erbjuda insatser utan individuell behovsprövning bör vara ett komplement till behovsprövade insatser som en kommun kan erbjuda för att möta människors förväntningar och komplexa behov. För att bygga förtroende och skapa motivation hos enskilda bör socialtjänsten kunna erbjuda insatser på ett sätt som ur den enskildes perspektiv är attraktivt och tillgängligt (Socialdepartementet, 2024, s. 308).

Socialnämnden ska få tillhandahålla insatser utan individuell behovsprövning till barn som har fyllt 15 år om insatsen är lämplig att tillhandahålla på det sättet. För barn som inte har fyllt 15 år ska det krävas att vårdnadshavaren samtycker till insatser utan individuell behovsprövning.

Den nya bestämmelsen bör formuleras som en befogenhet, det vill säga att det ska vara frivilligt för socialnämnden att erbjuda insatser utan individuell behovsprövning. Det är enligt regeringen viktigt att socialtjänsten är likvärdig över hela landet. En likvärdig socialtjänst är emellertid inte detsamma som att verksamheten utformas likadant i alla kommuner. Det kan finnas anledning att anpassa verksamheten efter lokala förutsättningar och behoven hos enskilda i den egna kommunen. Vissa skillnader över landet måste därför accepteras. Däremot bör socialtjänsten i hela landet erbjuda insatser som är av god kvalitet och som tillgodoser enskildas behov. Enligt regeringens förslag till ny socialtjänstlag ska insatserna också vara kunskapsbaserade, i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Varje enskild socialnämnd får ta ställning till om och hur bestämmelsen ska tillämpas i den egna kommunen.

Vetenskap och beprövad erfarenhet

Verksamhet inom socialtjänsten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och bygga på bästa tillgängliga kunskap. Vetenskap och beprövad erfarenhet är ett etablerat begrepp och återfinns i hälso- och sjukvårdslagstiftningen och skollagen. Med vetenskap avses kunskap som tagits fram med olika forskningsmetoder. Med beprövad erfarenhet avses kunskap som vuxit fram i verksamheten genom att kunskaper från profession och brukare har synliggjorts, värderats och systematiserats genom uppföljning, dokumentation, kritisk granskning och spridning. Beprövad erfarenhet förutsätter att verksamheterna arbetar med systematisk uppföljning (Socialdepartementet, 2024, s. 245).

När insatser ges utan behovsprövning innebär det enligt regeringen att socialtjänsten, vid val av insatser och eventuella villkor för att kunna ta del av dessa, måste beakta vetenskap och beprövad erfarenhet. Genom att redovisa skälen till valet av en viss insats klargörs vilka omständigheter som det har tagits hänsyn till i det enskilda fallet (Socialdepartementet, 2024, s. 247).

Jämlikhet

Socialtjänsten ska främja jämlika och jämställda levnadsvillkor. Begreppen jämlikhet och jämställdhet hänger nära samman och förutsätter varandra, men är inte samma sak (Socialdepartementet, 2024, ss. 196-197).

Uttrycket jämlikhet syftar på jämlika villkor mellan individer och grupper i samhället. Möjligheten att vid behov få stöd och hjälp från socialtjänsten får inte påverkas av sådana förhållanden som till exempel kön, könsidentitet eller könsuttryck, ålder, sexuell läggning, funktionsnedsättning, nationalitet eller kulturell bakgrund. Inte heller den enskildes förmåga att ta initiativ, dennes utbildning eller språkliga och socioekonomiska förhållanden får påverka möjligheten att få hjälp.

Kommunen behöver utforma sina verksamheter så att de kompenserar för livsvillkor och levnadsförhållanden som kan riskera att ge olika förutsättningar bland olika grupper av flickor och pojkar, kvinnor och män. För att minska socioekonomiska skillnader behöver vi kontinuerligt uppmärksamma hur beslut, åtgärder och verksamhet når och fungerar för olika grupper av människor.

Kopplat till jämlikhet blir det nationella målet för funktionshinderspolitiken, principen om universell utformning och tillgänglighet viktiga utgångspunkter för socialtjänsten och utformningen av socialtjänstens insatser.

Jämställdhet

Uttrycket jämställdhet syftar endast på förhållanden som har med kön att göra och utgör i dag ett eget politikområde som tar sikte på att motverka omotiverade skillnader mellan kvinnor och män, flickor och pojkar. Det får inte uppstå omotiverade skillnader i bedömningar och utförande av insatser för enskilda som tar del av socialtjänstens insatser (Socialdepartementet, 2024, ss. 196-197).

I den nya socialtjänstlagen förtydligas att det vid alla åtgärder som rör barn i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Vidare ska det vid bedömningen av barnets bästa tas hänsyn till barnets åsikter.

Värdigt liv och känna välbefinnande

Socialtjänsten ska inriktas på att enskilda får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Det är ett nytt mål i förslaget till ny socialtjänstlag. I nuvarande lag gäller det endast äldre personer. Erfarenheterna från de implementerings- och utvecklingsinsatser som gjorts i anslutning till äldreomsorgens värdegrund visar på den potential som finns för arbetet med etiska principer och värdefrågor inom socialtjänsten. Det arbetet bör enligt regeringen föras vidare, breddas och tas tillvara inom hela socialtjänsten (Socialdepartementet, 2024, s. 202). Regeringens ambition är att socialtjänstlagen bör främja ett fortsatt och bredare arbete för att påverka attityder, synsätt, värderingar och förhållningssätt inom hela socialtjänsten.

Genom ordet välbefinnande lyfts även den enskildes upplevelse av sin livssituation fram, samt vad en eller flera insatser från socialtjänsten betyder för den upplevelsen. Ambitionen att ta hänsyn till den enskildes välbefinnande kan i den praktiska verksamheten komma till uttryck som en drivkraft för att utveckla insatser på individuell nivå, där mål kan formuleras och följas upp utifrån den enskildes behov, förutsättningar och önskemål.

Att kunna veta att det finns hjälp att få och be en vuxen om hjälp om man själv inte vet hur man söker efter hjälp.

Vad säger barnen och deras företrädare

Totalt har cirka 170 barn bidragit med svar i utredningen. Även röster från föräldrar har samlats in. Svaren har inhämtats under hösten 2023 och våren 2024.

Skolan samlade in svar om lärande och mående i skolan. Socialförvaltningen frågade barn vad som är viktigt för att må bra hemma. Fritidsgården Vattenverket frågade barnen om fritiden. Vård och omsorg frågade brukare i deras verksamhet som rör föräldrar med barn med neuropsykiatriska funktionshinder.

Alla svar finns samlade i bilagan *Vad säger barnen och deras företrädare*. Kontakta utbildning@vetlanda.se.

Några exempel på vad barnen säger är viktigt:

- Ha bra lärare och pedagoger som kan lära ut kunskaper till barnen och att det ska finnas personal på skolan man kan lita på
- Inte bli arga för man har hög frånvaro och i stället försöka lösa det som är fel
- De vuxna på skolan ska vara glada, sprida kärlek och glädje men fröknarna ska säga till om man inte sköter sig
- Att ha tillgång till stöd och trygga vuxna på skolan, inklusive föräldrar, lärare och kuratorer.
- Hälsa och välbefinnande genom sömn, bra mat och fysisk aktivitet.
- Respekt för varandra och för skolans regler.
- Alla barn oavsett vilken förskola de kommer från lyfter följande grundläggande behov för att må bra: mamma, pappa, mat, leka, kompisar, leksaker, kramar, förskola, godis, kläder, doktor, medicin.

- En stabil och säker hemmiljö, både emotionellt och fysiskt. Trygghet utanför hemmet är också viktigt.
- Stödjande, engagerade och omtänksamma föräldrar är avgörande. De bör erbjuda hjälp vid svårigheter, inklusive skolarbete.
- Att inte behöva oroa sig för föräldrarnas välbefinnande eller känna ångest.
- Vikten av att barn och unga inte ska behöva må dåligt och att de får hjälp att hantera sina känslor, exempelvis genom musik eller samtal med en kurator.
- Att vuxna i barnets omgivning är uppmärksamma och agerar när ett barn verkar behöva hjälp.
- Tillgång till aktiviteter och platser där de kan umgås med andra ungdomar.
- Att det är lugnt och tryggt där man är.
- Att ha kul och skratta.
- Föräldrar som kan lyssna på barn. Om inte föräldrarna kan, kanske någon annan kan ge stöd.

Några exempel på vad föräldrarna säger är viktigt:

- Föräldrar kan möta förutfattade meningar och ibland känna skam när de söker stöd. Det är viktigt att skapa en trygg miljö där föräldrar vågar ta kontakt och söka hjälp.
- Föräldrar behöver möjlighet att dela erfarenheter och stöd med andra föräldrar.
- Tydlighet för insatser som avlastar föräldrar är nödvändiga. Dessutom bör det finnas enkla sätt att få information om vilka nummer man ska ringa och var man kan söka hjälp.
- Det är lätt att glömma bort föräldrarnas hälsa när man fokuserar på barnets behov. Positivt bemötande, tidiga insatser och praktisk hjälp är viktiga för att stödja föräldrarnas välbefinnande.
- Ta inte bort resurser! Fortsätt stödja när något fungerar och se till behoven.
- Angående bemötande i skolan. Vända på det – vad gör vi som är bra? Vad gör ungdomarna som är bra?

Folkhälsoenkät ung 2023

Under våren 2024 kom resultatet för folkhälsoenkät Ung 2023. En enkät som genomförs var tredje år i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet.

Svarsfrekvensen i Vetlanda:

- 82 % (291 svar) i årskurs 9
- 74 % (236 svar) i gymnasiet

Analys av folkhälsoenkät ung

Ett urval av resultaten analyserades och processades vid skolans ledarforum 2024-03-26 under ledning av folkhälsosamordnare Morgan Miledal. Vid sammanställning av analysen är det fyra teman som återkommer i svaren och som vi behöver jobba vidare med för att främja barns hälsa.

- Relationen med föräldrar, lärare och andra vuxna är viktigt. Stöd till föräldrar att vara just föräldrar, stöttande, trygga, stabila, förstå och stå för sunda vanor och kloka värderingar, men även gränssättande och ”coachande” är viktigt.
- Andra mellanmännsliga relationer, meningsfulla sociala sammanhang är viktiga för barn och ungas mående.
- Skärmtiden. Oro för tiden som spenderas på skärmar och sociala medier, hur det påverkar både världsuppfattning, självbild och hur det går ut över andra levnadsvanor och förmågan att hantera skola och vardag.
- Resiliens, motståndskraft. Många unga har svårt att ta minsta motgång eller motstånd. Vad är det att må dåligt och vad är normala naturliga variationer i mående? Hur kan vi stärka ungdomarnas motståndskraft och förmåga att hantera livets normala stress och motgångar? Vad är ångest och vad är normal oro eller nervositet inför till exempel ett prov, vad är depression och vad är att vara tillfälligt nedstämd eller ledsen på grund av en till exempel en svår livshändelse? Hur kan vi hjälpa barn att förstå kroppens signaler på olika händelser?

Forskning

Folkhälsovetenskap, sociala investeringar, risk- och skyddsfaktorer är exempel på viktiga vetenskapliga forskningsområden i omställningen till en förebyggande socialtjänst.

Folkhälsa, hälsa och välbefinnande

Utgångspunkten i folkhälsopolitiken i Sverige är att alla ska ha samma möjligheter till en god och jämlik hälsa och ett långt liv. Folkhälsa handlar alltså inte bara om att befolkningens hälsa ska vara så god som möjligt, utan även om att den ska vara jämlikt fördelad mellan olika grupper i samhället. Ett hälsofrämjande arbete (promotion) syftar till att främja hälsa och stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande (Vad är folkhälsa, jämlik hälsa och folkhälsoarbete?). Detta genom att stärka tilltron till den egna förmågan och öka kontrollen över den egna hälsan. Världshälsoorganisationens (WHO) definition av hälsa är ”Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom eller handikapp.” Denna definition betonar en holistisk syn på hälsa som innefattar inte bara frånvaro av sjukdom utan också det positiva tillståndet av välbefinnande i fysisk, psykisk och social aspekt.

Hälsan påverkas också av de omständigheter och miljöer där människor föds, växer upp, lever, arbetar och åldras. Det kan handla om tillgång till utbildning, inkomstnivå, bostadsförhållanden, arbetsmiljö, tillgänglighet av hälso- och sjukvård samt sociala nätverk och samhällsstöd. Dessa omständigheter kallas inom folkhälsa för hälsans bestämningsfaktorer.

Även barn och ungas hälsa och välbefinnande påverkas av uppväxtvillkor, hemmiljö, socioekonomiska förutsättningar, föräldrarnas mående, användningen av digitala medier samt fritid och tillgång till fysisk aktivitet. Gynnsamma förutsättningar kan främja barns och ungas psykiska hälsa och förebygga psykisk ohälsa och risk för suicid. Det är alltså dessa områden vi behöver fokusera på för att bli mer främjande och förebyggande.

Bioekologisk utvecklingsmodell

En central teori för att förstå och analysera det komplexa samspillet av faktorer som påverkar barns utveckling är Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell. Han utvecklade sin ursprungliga modell till en bioekologisk modell när han inkluderade komponenterna process, person, kontext och tid i modellen. Bronfenbrenner menade att barns utveckling sker när barnet regelbundet interagerar med människor i sin närmiljö genom så kallade proximala processer. Hur barnet interagerar med sin omgivning beror på individens biologiska och genetiska

förutsättningar men också det sammanhang barnet befinner sig i. Tiden är också en viktig faktor. Återkommande händelser över tid påverkar med även enstaka händelser kan få stor påverkan. Barnets närmiljö ändras över tid vilket påverkar barnets utveckling.

Modellen är också central för att förstå på vilken nivå olika risk- och skyddsfaktorer finns kopplat till barns utveckling (Forkby, Enell, & Thulin (Red.), 2023). Modellen kan hjälpa till att förstå vad som påverkar ett barns positiva utveckling men även för att förstå ett barns negativa utveckling som till exempel normbrytande beteende. Modellen är även grundläggande för att förstå vikten av samverkan mellan olika aktörer runt barn och unga.

Risk- och skyddsfaktorer

I arbetet att främja barn och ungas hälsa och utveckling och förebygga ohälsa hos barn och unga är kunskap om risk- och skyddsfaktorer viktig. I det främjande och förebyggande arbetet är det viktigt att stärka de skyddande faktorerna kring barn och unga och att minska riskfaktorer kring barn. Sambanden mellan olika risk- och skyddsfaktorer och olika utfall är komplexa och sällan entydiga i riktning, det vill säga att en faktor inte kan sägas tydligt orsaka ett eller flera utfall (RISE rapport, 2022). En skyddsfaktor beskrivs oftast som en faktor förknippad med minskad risk för problemutfall (psykisk ohälsa, utanförskap, kriminalitet, missbruk/ANDTS, våld), och ibland som att den minskar effekten av riskfaktorer, vilket också leder till minskad risk för problemutfall. Skyddsfaktorer är inte lika väl studerat som riskfaktorer.

Risk- och skyddsfaktorer finns på flera olika nivåer. Dels hos individen själv, dels i barnets olika mikrosystem som familj, kamrater, fritid och förskola/skola och samhälle. Även i barnens exosystem finns risk- och skyddsfaktorer som till exempel att bo i ett utsatt område.

På individnivå finns riskfaktorer som till exempel impulsivitet, inlärningssvårigheter, normbrytande beteende och psykisk ohälsa. Skyddsfaktorer är bland annat självreglering, hög intelligens och sociala färdigheter. På familjenivå är föräldrarnas engagemang och stöd samt trygg anknytning de två mest centrala skyddande faktorerna. Exempel på riskfaktorer är konfliktfylld miljö, föräldrars svårigheter, bristande uppfostringsstrategier. Positiva kamratrelationer, fritidsaktivitet, positiva vuxna rollmodeller är skyddsfaktor. På motsvarande sätt är problematiska kamratrelationer, mobbning, avsaknad av organiserad fritidssysselsättning exempel på riskfaktorer.

I skolan är stöd från läraren och positiv skolanknytning de två viktigaste skyddsfaktorerna. Låga skolprestationer och vantrivsel i skolan är exempel på riskfaktorer i skolan.

På samhällsnivå (exosystemet) finns riskfaktorer kopplade till socioekonomisk utsatthet i bostadsområdet, tillgång till droger och brist på arbetstillfällen för föräldrarna. Skyddande faktorer är till exempel proaktivt arbete med skolfrånvaro och grönområde vid bostadsområdet.

Resiliens

Resiliens är ett begrepp inom psykologi och samhällsvetenskap som beskriver en persons förmåga att anpassa sig, klara av motgångar och återhämta sig från svåra livshändelser. Resiliens är inte en statisk egenskap utan snarare en dynamisk process som utvecklas över tid. Att stärka barns resiliens eller motståndskraft är därför viktigt för att förebygga ohälsa. Många faktorer bidrar till en individs resiliens. Det handlar bland annat om att stärka individens självkännet, problemlösningsförmåga, positiva attityder, optimism, anpassningsförmåga, uthållighet, tro på inre styrka, självtillit, känsla av sammanhang och mening, höga akademiska förväntningar, empati och samarbete. Positiva relationer och stödande miljöer är viktigt för att främja resiliens.

Förskolans roll för att främja psykisk hälsa

Rapporten Förskolans roll för att främja psykisk hälsa (Lena & Björck, 2023) redogör för aktuell forskning om barns utveckling och mående kopplat till förskolan. I rapporten framkommer att en förskola med god kvalitet gynnar barns mående och utveckling. Särskilt tydligt är det för barn med svårigheter av olika slag. Till exempel barn med funktionsnedsättning, barn som har svårt att samspe- la med andra barn eller barn med språksvårigheter. För dessa barn kan förskolan vara en viktig skyddande faktor. Forskning visar att även barn i svåra hemsitu- ationer, barn som nyligen kommit till Sverige eller som haft traumatiska upplevel- ser gynnas av en förskola med god kvalitet. Studier visar att pedagoger i förskolan är duktiga på att upptäcka barn som behöver extra stöd och omsorg.

Orosanmälningar fångar inte in barn som far illa

En ny doktorsavhandling (Kallin, 2024) visar att det är svårt att fånga in barn som far illa genom orosanmälningar. Många barn som själva uppger att de far illa sorteras bort vid aktualiseringsprocessen. Det talar för att preventivt och förebyggande stöd är viktigt att satsa på för att stödja rätt barn. Studien visar även att många barn som riskerar att fara illa inte berättar om sin utsatthet för vuxna. Kallin skriver att mycket tyder på att barn med beteendeproblem har mindre be- nägenhet att själva berätta om sina svårigheter för andra utanför familjen.

Tillit till socialtjänsten

En svensk studie (Nilsson & Landstedt, 2022) visar att tillit till socialtjänsten och hur de utför sitt arbete hos de flesta (4 av 5) är neutralt eller högt. Studien visar samtidigt att personer med låg inkomst, låg utbildningsnivå och hos personer som har anhöriga som har erfarit socialtjänstens arbete har lägre tillit till socialtjän- sten. Bland allmänheten bygger de flesta sin uppfattning på medias rapportering.

Ett socialt investeringsperspektiv

Ingvar Nilsson är en nationalekonom som över 40 år argumenterat för att främ- jande och förebyggande socialt arbete är en lönsam investering. Utanförskap kostar samhället stora summor. Ett socialt investeringsperspektiv handlar om att

jämföra kostnaderna för en insats med kostnaderna för att avstå med en insats. I rapporten Utanförskap och unga (Nilsson & Nilsson Lundmark, 2022) redogör författarna för värdet av främjande öppen fritidsverksamhet för unga. Strukturerad fritid har positiva effekter på barn och ungas psykiska och fysiska hälsa, skoltrivsel och skolresultat. I rapporten presenteras en kalkylmodell för att kunna beräkna samhällskostnaden av olika effekter av olika samhällsfenomen och hur de belastar olika aktörer i samhället.

Digitala medier och barn och ungas hälsa

I kunskapssammanställningen Digitala medier och barn och ungas hälsa (Folkhälsomyndigheten, 2024) sammanfattas aktuell forskning om hur barn och unga påverkas av användning av digitala medier. Forskningen visar att skärmanvändning sent på kvällen och att ha mobiltelefon eller liknande i sovrummet under natten kan leda till sämre och kortare sömn (gäller alla åldrar, 0–18 år). Kopplingen till sämre och kortare sömn gäller också för hög skärmanvändning oavsett tid på dygnet, som även kan leda till depressiva symtom, delvis genom sämre sömn. Samtidigt kan personer med sömnbesvär och psykiska besvär vara mer benägna att använda digitala medier, så sambandet kan gå åt båda hållen. För de yngsta barnen, 0–5 år, kan högre skärmtid i viss mån även leda till aggressivt beteende.

Ett annat tydligt resultat av forskningen är att barn och unga som har hög användning av sociala medier kan bli mer missnöjda med sina kroppar (detta samband avser barn från cirka 10 års ålder). Vidare är övervikt eller fetma vanligare bland barn och unga med hög skärmtid, och barn och unga med hög skärmtid har oftare rygg- eller huvudvärk, men det är oklart i vilken riktning sambanden går. Sambanden är komplexa och det är ofta svårt att avgöra och identifiera exakta tidsgränser för när användningen blir problematisk och ger negativa hälsokonsekvenser.

Problematisering av digitala medier liknar ett beroende och har i forskningen starkare koppling till negativa hälsoutfall än själva skärmtiden, varför det är viktigt att förebygga beroendeliknande användning. I rapporten skriver folkhälsomyndigheten att det är viktigt att alla aktörer har barn och ungas trygghet och hälsa i fokus. Alla barn och unga behöver vuxnas hjälp och stöd att få en balanserad användning av digitala medier. Balanserad och hälsosam användning skyddar mot negativa hälsoeffekter.

Forskningen visar att föräldrar till barn under 5 år som använder digitala medier när de är tillsammans med barnen kan bli sämre på att samspela och bli mindre lyhörda. Det finns även tecken på att det kan göra barn mer utåtagerande. Föräldrar till barn med utåtagerande beteende har också en tendens att använda digitala medier mer, vilket kan leda till en negativ spiral (Folkhälsomyndigheten, 2024, s. 77).

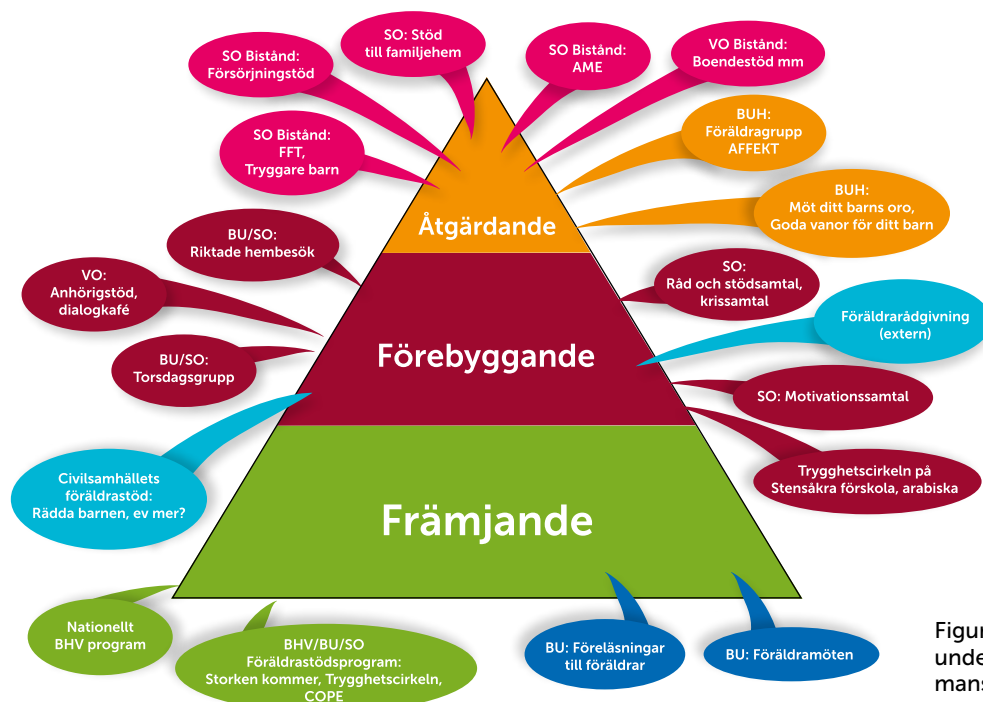
Nulägesbeskrivning och behovsanalys

Ambitionen med den nya socialtjänstlagen är att skapa en hållbar socialtjänst som dels ger möjlighet till långsiktiga, tidiga, förebyggande insatser och trygghetsskapande arbete och som dels stärker socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen. För att lyckas med detta krävs förflyttningar i hela samhället till ett mer proaktivt och hälsofrämjande synsätt. Vi behöver förstå att vi tillsammans har ansvar för att främja god hälsa, förebygga ohälsa och sociala problem.

Vetlandas nulägesbeskrivning och behovsanalys har grupperats i de fem teman som finns i Bästa platsen; Föräldraskapsstöd, Förebyggande och främjande stöd till barn och unga som grupp, Insatser och samverkan kring enskilda barn, Kultur och fritid för barn och unga samt Samhällsplanering. Ett nytt önskat läge skapades efter att ha beaktat barnens och föräldrarnas åsikter.

Behovsanalysen har gjorts utifrån ett folkhälsoperspektiv med stöd av preventionspyramidens tre nivåer av insatser; främjande, förebyggande och åtgärdande.

Verksamheternas redovisning av nuläge och önskat läge samt hela behovsanalysen finns redovisat i sin helhet i den fullständiga utredningen. Kontakta utbildning@vetlanda.se.

Figur: Exempel på Vetlandas nuläge under temat föräldraskapsstöd sammanställt i preventionspyramiden.

Förslag på åtgärder och bedömning av barnets bästa

Barns rättigheter

Barnkonventionen säger att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. I omställningen till en ny förebyggande socialtjänstlag är det många artiklar i barnkonventionen som är aktuella. Artikel 2 (Alla barn är lika mycket värda) och artikel 6 (Rätt till liv, överlevnad och utveckling) är helt centrala utifrån huvudfrågan i utredningen – Vad behöver förändras för att barn och unga (0–25 år) i Vetlanda ska få likvärdiga och jämställda förutsättningar att få växa upp under trygga förhållanden och få det stöd och de insatser som gör att de som individer kan utvecklas så långt det är möjligt?

Syftet är att utifrån en helhetsbedömning komma fram till det bästa möjliga för barnet eller barnen. Detta kan sedan vägas mot andra hänsyn och intressen. Barnets bästa ska väga tungt men har ingen egen utslagskraft. Enligt barnkonventionen är det till exempel möjligt att vid en intressekonflikt komma fram till att andra intressen än barnets bästa måste väga tyngst¹.

Föräldraskapsstöd

Enligt barnkonventionen artikel 18 har barnens föräldrar eller vårdnadshavare huvudansvar för barnens uppfostran och utveckling med statens stöd.

Vad som påverkar barns utveckling är komplext. Forskning visar att stödja föräldrars anknytning och relation till sitt barn, stödja, uppmuntra och underlätta föräldrarnas engagemang i barnens liv (RISE rapport, 2022) är den enskilt viktigaste skyddsfaktorn och har potential att väga upp riskfaktorer hos individen och i det omgivande samhället.

Alla barn har rätt att utvecklas så bra som möjligt utifrån sina förutsättningar (artikel 6) och inget barn får diskrimineras (artikel 2). Det innebär att alla barnens föräldrar har rätt till stöd. Redan idag finns ett genomtänkt föräldraskapsstöd i

¹ Högsta domstolen Ö 1020–20, 2020-10-19; Migrationsöverdomstolen UM 2944–20, 2020-12-22, Högsta domstolen Ö4545-21, 2021-12-15

Vetlanda - från det väntande barnet tills du är tonårsförälder. Även anhörigstöd finns. Utredningen visar tydligt att föräldrastödet behöver utvecklas och nå fler föräldrar.

Utredningen visar också att stödet till barn och föräldrar behöver utgå ännu mer från systemteori och fokusera på att stärka relation mellan förälder och barn. Det gäller både föräldraskapsprogrammen som erbjuds i grupp och det stöd som riktar sig till enskilda föräldrar och enskilda barn. Barnen lyfter fram vikten av trygg hemmiljö där relationen till föräldrarna är viktiga. Barnen efterfrågar stödjande och engagerande föräldrar.

Förslagen nedan bedöms ligga i linje med barns bästa i Vetlanda.

Förslag på åtgärder

1. Utveckla arbetssättet riktade gemensamma hembesök från BHV och kurator från familjecentralen till att bli generella hembesök.

Barnhälsovården (BHV) och kurator vid familjecentralen genomför riktade gemensamma hembesök till nyblivna föräldrar i det socioekonomiskt utsatta området Vetlanda Upplanda. Syftet är att informera om det stöd i föräldraskapet som finns att få i Vetlanda samt att ge korrekt information om socialtjänstens ansvar och uppdrag. Att utöka hembesöken till alla nyblivna föräldrar i Vetlanda skulle öka likvärdighet till information och samtidigt minska stigmatisering av föräldrar i riskzon. Att tidigt ge information och fånga upp de som behöver stöd förväntas ge bättre psykisk hälsa för både föräldrar och barn.

2. Fortsätta att utveckla förskolan och skolan som arena för föräldrastödprogram för att nå fler föräldrar

Det pågår ett pilotprojekt att utbilda pedagoger i Trygghetscirkeln och sedan erbjuda föräldrar programmet i förskolans lokaler. De första preliminära erfarenheterna efter en genomförd omgång är mycket positiva. Att sprida detta koncept till fler förskolor skulle öka jämställd och likvärdig tillgång till detta föräldraskapsprogram.

Att även använda skolan som arena för föräldraskapsprogrammet COPE bör utforskas för att göra det möjligt för fler föräldrar att gå COPE.

3. Insatser till enskilda föräldrar och familjer som idag ges som bistånd bör kunna ges utan utredning och biståndsbeslut.

Idag kan föräldrar erbjudas 3–5 föräldrastödjande samtal på familjecentralen. Vissa insatser borde kunna ges utan utredning. Det kan handla om manualbaserade insatser Tryggare barn i situationer där föräldrar har motivation till att ta emot hjälp exempelvis vid utslag på SEEK-frågor där föräldern påtalar oro för att tappa kontrollen och familjebehandlingsmetoden FFT.

En av de stora förändringarna i den nya socialtjänstlagen är att göra socialtjänsten mer tillgänglig och öka tilliten till den. Socialförvaltningen bör utreda hur detta kan organiseras och erbjudas på ett rättssäkert sätt som underlag för socialnämndens beslut.

4. Stöd till föräldrar med barn i behov av särskilt stöd behöver utvecklas.

I utredningen har det framkommit att en särskilt utsatt grupp av barn är barn med olika former av funktionsnedsättning. Det handlar ofta om olika former av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar men även barn och unga med andra funktionsnedsättningar riskerar att inte få sina rättigheter tillgodosedda. Enligt artikel 23 har barn med funktionsnedsättningar rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv. De barnen har ökad risk för ogynnsam utveckling och att inte lyckas i skolan. Att vara förälder till dessa barn är utmanande på flera sätt. I utredningen framkommer att de ofta får strida för sina barns rättigheter i kontakt med skolan och hälso- och sjukvården. Föräldrarna är ofta uttröttade och kan behöva avlastning och stöd i att återhämta sig för att orka med sitt föräldraskap. Avlastning behöver ses som föräldraskapsstöd. Till exempel skulle utökad tid i förskolan utifrån föräldrarnas behov av återhämtning kunna vara ett viktigt stöd.

Både kommunens verksamheter och regionens verksamheter erbjuder föräldraskapsstöd till den här målgruppen. Utvecklingen av detta stöd måste göras i samverkan mellan kommunen, regionens verksamheter och målgruppen. Anhörigstödet är också en viktig aktör.

I utredningen framkommer flera konkreta förslag på åtgärder:

- Skolsociala team² i lägre åldrar (f-6) med kompetens och uppdrag att jobba med föräldrarna
- Olika föräldragrupper och planerade familjeaktiviteter

5. Stöd i föräldraskapet kopplat till föräldrarnas egna svårigheter är viktigt och behöver utvecklas.

En annan utsatt grupp av barn är barn med föräldrar som har egna svårigheter. Det kan handla om funktionsnedsättningar av olika slag, ekonomiska svårigheter, missbruk/beroende, psykisk ohälsa, konflikter mellan föräldrar med mera. Verksamheterna ser ett ökat behov av praktisk hjälp hos föräldrar kopplat till deras ekonomi, sitt boende och sitt föräldraskap. Enligt artikel 26 har barn rätt till social trygghet samt statligt stöd ifall föräldrarna saknar tillräckliga resurser. Stödet till dessa föräldrar behöver förstås och utformas utifrån ett barnrättsperspektiv.

² Skolsociala team kan genom samverkan mellan skola och socialtjänst bidra till trygghet, ökad närvaro och att elever med en ogynnsam utveckling får stöd i ett tidigt skede.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/ge-extra-stod-till-elever/starta-och-arbeta-med-skolsociala-team>

Stödet behöver utvecklas i samverkan mellan olika verksamheter inom kommunen men även tillsammans med regionens verksamheter. I utredningen framkommer bland annat följande förslag som:

- Utveckla boendestödet till enskilda som har barn
- Införa metoden Beardslee´s familjeintervention³
- Erbjudna föräldrastödsprogrammen Trygghetscirkeln och COPE individuellt
- Öka kunskapen om barn i vårdnadskonflikt genom utbildningen Fredat rum⁴

6. Utveckla arbetssätt för att ta vara på barnets föräldrar och andra viktiga vuxna för att barnen ska trivas och lära i förskolan och skolan.

För att barn ska utvecklas så bra som möjligt behöver alla vuxna runt barn samarbeta så bra som möjligt. I utredningen framkommer att förskolan och skolan behöver utveckla sin förmåga att samarbeta med föräldrarna och medarbetarna. Ett förslag kan vara att utbilda personal i metoden vägledande samspel⁵. Flera verksamheter inom socialförvaltningen och familjecentralen har utbildat sin personal i metoden.

7. Öka tillgängligheten till stöd och sänka tröskeln

Förslagen i den nya socialtjänstlagen betonar att socialtjänsten på ett lätt sätt ska vara tillgänglig när det gäller den enskildes möjligheter att enkelt ta och ha kontakt med verksamheten. I utredningen önskar verksamheterna, barnen och föräldrarna att Vetlandas stöd ska bli mer tillgängligt. Vetlanda som kommun har geografiska utmaningar och begränsningar i kollektivtrafiken. För att skapa en jämlik tillgång till stöd behöver nya former av stöd utforskas. Det finns en förväntan från främst barn och unga om stöd utanför kontorstid och möjlighet till drop-in. Även föräldrar önskar ökad tillgängligt stöd. Familjecentralen uppfattas som en arena där man enkelt kan få råd och stöd. En liknande arena efterfrågas för föräldrar med

³ Metoden riktas sig till familjer med barn 8–15 år där föräldrar har psykisk ohälsa/beroendeproblematik. Beardslee's familjeintervention (mfof.se)

⁴ Ett fredat rum är en utbildning som har till syfte att ge yrkesverksamma fördjupade kunskaper i familjerättsliga konflikter så att de kan hjälpa föräldrar i konflikt att fokusera på barnets behov. <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-i-sverige/radda-barnen-valfard/radda-barnens-utbildningar/ett-fredat-rum/>

⁵ Vägledandet samspel eller det engelska namnet ICDP (Internationell Child Development program) är ett hälsofrämjande och förebyggande program som riktar sig till föräldrar och omsorgspersoner till barn i åldern 0–17 år. Syftet med programmet är att omsorgspersoner ska få en ökad lyhördhet för barns känslomässiga behov. Programmet syftar också till att förebygga försummelse och övergrepp mot barn.

äldre barn. I utredningen framkommer flera konkreta förslag som syftar till ökad tillgänglighet:

- Barnens hus i Vetlanda där allt stöd till föräldrar och barn finns samlat och samordnad
- Tillgängliggöra material och information för alla digitalt. Webb, podd med mera
- Utveckla socialtjänstens synlighet på sociala medier
- Gör socialtjänsten mer tillgänglig på förskolor och skolor

Konsekvenser av förslagen

På kort sikt är förslagen kostnadsdrivande. Det handlar om utbildning av personal men även utökning av resurser. På längre sikt bedöms förslagen ge positiva konsekvenser för föräldrarnas relation till barnen som är en skyddande faktor för negativ utveckling hos barn. Fler föräldrar får ta del av stöd i föräldrarollen, vilket i sin tur leder till tryggare barn och en tryggare uppväxt som ger bättre skolresultat. Över tid kommer ett väl utbyggt och genomtänkt föräldraskapsstöd ge minskade kostnader på samhällsnivå.

Vid generella hembesök kommer fler nås av information om vilket föräldraskapsstöd som finns i Vetlanda.

Att erbjuda föräldrastöd på förskolor och skolor bedöms nå fler föräldrar. Enklare att gå ett program nära sin bostad speciellt på landsbygden där man har längre in till stan. Kända pedagoger som gruppleddare minskar tröskeln att gå programmet. Relationen mellan personal och föräldrarna och förståelse för det gemensamma uppdraget att stödja barnens utveckling stärks. En konsekvens kan då bli en ökad benägenhet för en förälder att be om hjälp i sitt föräldraskap vid tidig oro.

Insatser från socialtjänsten utan utredning innebär att stödet kommer i gång snabbare när personen är motiverad. Det leder till bättre mottaglighet av stödet. Fler vågar ta hjälp om man inte behöver genomgå en utredning. En risk finns att de som ger stödet inte får hela familjebilden och kan missa problem som föräldrar väljer att inte ta upp.

Konkret hjälp i hemmet kan skapa en tryggare miljö för barnet och minska oro och orosanmälningar. Det förebygger psykisk ohälsa hos både barn och föräldrar, vilket kan minska sjukskrivningar och gynna samhällsekonomin. Bättre samarbete mellan olika verksamheter, som boendestöd och familjeresursenheten, ger större trygghet för den enskilde, mer samlat stöd och minskar risken att "falla mellan stolarna".

Främjande och förebyggande insatser till barn och unga i grupp

Barn och ungas utveckling är komplex. Hur barnet reagerar på händelser och samspelar med sin omgivning påverkar barnets utveckling. Det är därför viktigt att barnen rustas med kunskap och förmågor att göra hälsosamma val men också att de rustas med kompetens och förmåga att hantera olika utmaningar och händelser som kan uppkomma i livet.

I detta avsnitt har Barnkonventionens artiklar 23, 24, 26, 28, 29, 31 särskilt beaktats.

Förslag på åtgärder

8. Utred om tiden för avgiftsfri allmän förskola kan utökas för att stödja barns utveckling

Idag erbjuds alla barn i Vetlanda från 3 år avgiftsfri allmän förskola 15 timmar per vecka (5 timmar tre dagar i veckan) i linje med lagstiftningens minimikrav. I utredningen framkommer att barn som skulle gynnas av förskola allra mest hålls hemma i större utsträckning så snart det kostar pengar. Att utöka tiden för avgiftsfri allmän förskola skulle gynna dessa barns utveckling. Förskolan lyfter fram att det vid få timmar i förskola märks att barnen kan sämre svenska när de börjar skolan. Utökad gratis allmän förskola skulle stödja barnens språkutveckling vilket gynnar barnens skolgång. Hur en eventuell utökning av avgiftsfri allmän förskola skulle formos i Vetlanda behöver utredas.

9. Fortsätta att utveckla kvaliteten i kommunens förskola och skola

Enligt Barnkonventionen artikel 28 har alla barn rätt till utbildning. I utredningen har det blivit tydligt att barnen själva pekar på att en skola med bra kvalitet är avgörande för att de ska må bra, lära sig och utvecklas. Barnen efterfrågar bra och varierad undervisning. Barnen vill ha tillgång till stöd och trygga vuxna på skolan, inklusive föräldrar, lärare och kuratorer. Barnen förväntar sig också att få hjälp och stöd i olika former, inklusive extra undervisning, läxhjälp och hjälpmedel.

I utredningen har det blivit tydligt att olika förskolor/skolor har olika förutsättningar utifrån antal barn, barnens socioekonomiska förutsättningar, geografiskt läge och personaltäthet.

Vetlanda är en stor kommun till ytan och har flera mindre skolor i mindre samhällen. För att skapa likvärdig förskola/skola för alla barn i Vetlanda kommun behöver implementeringen av det nya systematiska kvalitetsarbetet i förskolan och skolan prioriteras och följas upp.

10. Jobba färdigt välbefinnandehjulet och implementera i hela samhället

Inom ramen för utvecklingsarbetet Bästa platsen har ett förslag på ett välbefinnandehjul inspirerats av Skottlandsmodellen tagits fram. Idén med hjulet är att det ska vara grunden i Vetlandas främjande arbete för barn och unga. Hjulet skulle stödja alla aktörer runt barn och unga att rusta och stödja barnen.

Framtaget förslag behöver justeras och förfinas och föreslagna pedagogiska material riktade till olika målgrupper behöver tas fram. Arbetet bör ske i bred samverkan mellan kommunens organisationer, civilsamhället och näringsliv.

11. Fortsätta att utveckla ett likvärdigt värdegrunds- och trygghetsarbete som stärker barnens egen motståndskraft och förmåga att göra hälsosamma val

Det finns ett stort behov att stärka barn och ungas motståndskraft (resiliens) för att främja hälsa och förebygga psykisk ohälsa. Det görs redan mycket bra i skolorna i Vetlanda men för att säkerställa en likvärdighet för alla barn och en uthållighet i metoder och arbetssätt behöver det skapas en röd tråd och gemensam systematik i förskolornas och skolornas arbete. Programmet *Rescur: Jag vill, jag kan, jag törs*⁶ används till exempel av vissa skolor. Programmet riktar sig till förskolan och de yngre skolåren och syftar till att stärka barns resiliens. Kanske skulle detta program kunna implementeras bredare som en grund för alla barn? Det finns en uppsjö andra metoder/verktyg och pedagogiska program⁷ för olika åldrar och olika målgrupper som kanske borde erbjudas alla barn i viss ålder eller program riktade till särskilda grupper av barn. Evidens finns idag för vissa program men saknas för andra program.

Utvecklingen av detta behöver göras i bred samverkan så att resurser och kompetens från centrala elevhälsan, kulturskolan, socialförvaltningen samt kultur- och fritidsförvaltningen används för barns bästa. Kanske kan Vetlanda inspireras av Nässjös arbete "Röda tråden" där de tagit fram ett material för samtliga årskurser. Ett viktigt tema att utveckla i vår digitala tid är digitala medier kopplat till barn och ungas hälsa.

12. Öka kunskapen om socialtjänsten bland barn och unga

Barn och unga efterfrågar mer kunskap om socialtjänsten och det stöd som finns att få i Vetlanda. De vill få information tidigt och återkommande i skolan. Även socialtjänsten ser behovet av att höja kunskapen om socialtjänsten. Haninge kommun har tagit fram materialet *Soc för unga i Haninge – stödmaterial för dig som är lärare i grundskolan*⁸. Kanske kan det översättas till Vetlandas kontext?

⁶ Läs mer om Rescur | Junis

⁷ Några exempel är YAM Youth Aware of Mental health (YAM) är ett program som riktar sig till unga och som är utformat för att ge utrymme till diskussion och reflektion, ge möjlighet att utveckla färdigheter för att hantera svåra situationer och att öka kunskapen om psykisk hälsa. Trygg Skola - Verktyget som systematiserar det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i skolan Tryggare-Skola-2.0.pdf (tryggskola.org) Kärleken är fri

⁸ Soc för unga i Haninge

13. Ungdomshus med lättillgängligt stöd samt riktade grupper

I utredningen framkommer att det saknas en verksamhet där ungdomar och unga vuxna enkelt kan komma till och få praktiskt stöd och hjälp av olika slag. Stödet ska finnas på eftermiddag och kvällar även under helgen (KomBack erbjuder idag delvis liknande stöd till sin målgrupp på dagtid). Huvudmålgruppen är unga som bott i familjehem eller HVB, har svagt nätverk eller har behov av extra stöd utifrån funktionshinder med mera. Här bör finnas ungdomscoacher och boendestöd-jare som kan ge praktiskt stöd, motivera och lotsa personen till olika meningsfulla sammanhang för att förebygga social isolering och utanförskap.

Ungdomarna efterfrågar också möjlighet till att kunna söka hjälp anonymt. Kan-ske kan verksamheten också erbjuda anonymt stöd/rådgivning via telefon eller chattfunktion?

Andra behov som framkommer är: Riktade grupper till tonåringar (kill- och tjej-grupp) med syfte att stärka självkänslan

14. Utveckla hälsocenter till att även inkludera ungdomar och unga vuxna

I utredningen framkommer att Vetlanda har barn, ungdomar och unga vuxna som har behov av stöd i att ta eget ansvar för sin fysiska och psykiska hälsa. Det framkommer bland annat i Folkhälsoenkät ung⁹ men även från verksamheterna. Ett förslag är att utveckla hälsocenters verksamhet så att de även får resurser och kompetens att arbeta med en yngre målgrupp än idag.

⁹ Region Jönköpings län, webbenkät om hälsa och livsstil som går ut till ungdomar i grund- och gymnasieskolan. Se sid 14.

15. Förbättra samverkan kring barn och unga som befinner sig i risksituationer – implementera modellen SSPF

Det finns i Vetlanda en grupp barn och unga där det finns oro att de inte ska klara skolan, börja använda droger, riskerat att hamna i utanförskap och annan social problematik. Dessa unga behöver uppmärksammas och samverkas kring på olika sätt. Samverkan sker redan idag men behöver bli kunskapsbaserad och systematisk. Initiativ har redan tagits till att implementera modellen SSPF¹⁰.

16. Fortsätta utveckla Kulturskolans samverkan med förskola, skola och elevhälsan för att stärka det hälsofrämjande arbetet

Kulturskolan är ett komplement till den ordinarie skolundervisningen där verksamheten främjar elevernas kreativitet, vilket kan öka både inlärning och välmående. Redan idag sker samarbete mellan kulturskolan, förskolan och skolan. I förflyttningen till ett mer proaktivt hälsofrämjande arbete i Vetlanda skulle kulturskolan kunna bidra i det hälsofrämjande arbete med till exempel Dans för hälsa, teaterkurser med mera.

I till exempel Lessebo jobbar kulturskolan med elever med hög frånvaro för att vara en bro tillbaka till skolan, en plats att bygga självförtroende, återhämtning och hitta kraft framåt.

Konsekvenser av förslagen

Förslagen handlar om att rusta barn och unga vilket väntas bidra till bättre psykisk och fysisk hälsa hos barn och unga över tid. Ökad kunskap om socialtjänsten och dess roll kan leda till ökad tillit bland barn och unga att söka hjälp om det uppstår behov. Utvecklad samverkan i form av SSPF väntas leda till att fler barn och unga kan bryta negativ utveckling i tidigt skede och få stöd att lyckas i skolan. Det leder till stora vinster för enskilda individer men även vinster för samhället. Även förslaget om ett ungdomens hus som en mötesplats med lättillgängligt stöd samt riktade stöd till vissa grupper förväntas stödja ungdomar och unga som riskerar att hamna i utanförskap.

Om välbefinnandehjulet tas fram och implementeras som föreslås ovan kan en positiv konsekvens bli att hela samhället genomsyras av en strävan att stödja barn och ungas utveckling och kompensera för ojämlika förutsättningar.

Förslagen är kostnadsdrivande på kort sikt men samhällsekonomiskt lönsamt över tid. Förslagen ovan ställer stora krav på samverkan inom kommunen och förmodligen att fatta beslut på kommunövergripande nivå. Flera av förslagen kräver att resurser säkerställs att samordna och genomföra förslagen. Det gäller till exempel SSPF och Välbefinnandehjulet.

¹⁰SSPF står för skola socialtjänst polis, fritid) och är ett brottsförebyggande arbete på universell, selektiv eller individuell nivå, med ungdomsproblematisering som kriminalitet och drogmissbruk i fokus. Läs mer här: [SSPF - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)

Insatser och samverkan till enskilda barn och unga

Det är hela samhällets ansvar att se och uppmärksamma om barn riskerar att fara illa. Verksamheter som möter barn har ett särskilt ansvar och en plikt att anmäla oro om ett barn far illa. I Sverige och i Vetlanda har antalet orosanmälningar ökat mycket kraftigt de senaste 10 åren. Trots detta visar forskning (Kalin, 2024) att många barn som riskerar att fara illa inte uppmärksammas. Barn behöver uppmärksammas tidigare. Vuxenvärlden behöver samverka runt barn och unga på ett bättre sätt för att barn ska få sina behov och rättigheter tillgodosedda. För att kunna ge tidigt stöd till enskilda barn och samordnat stöd när det behövs föreslås ett antal åtgärder och utvecklingsområden utifrån Vetlandas behov.

I detta avsnitt har Barnkonventionens artiklar 19, 23, 24, 26, 27, 28, 31 särskilt beaktats.

Förslag på åtgärder

17. Fortsätta implementera och utveckla rutinen

Samordnade insatser vid tidig oro för barn

Sedan flera år har Vetlanda en gemensam rutin mellan socialförvaltningen och barn- och utbildningsförvaltningen. Rutinen har en intention som ligger väl i linje med förslagen i den nya socialtjänstlagen. Rutinen behöver bli mer känd i kommunens förskolor och skolor. Men även vårdnadshavare behöver känna till att rutinen finns. Socialtjänsten måste ha tillräckliga resurser för att kunna ta emot föräldrar och ge dem det stöd de behöver. I utredningen framkommer behov att utveckla rutinen. Begreppet "tidig oro" upplevs otydligt. Vad är egentligen "tidig oro"? Personal i förskola och skola behöver bli mer trygg i användandet och betydelsen av rutinen.

Barnen uppger att de vill vara delaktiga i beslut som rör deras liv. Det är också deras rättighet enligt artikel 12. Rutinen för samordnade insatser behöver även kompletteras med detta perspektiv.

18. Insatser till enskilda barn och deras familjer ska kunna erbjudas utan utredning

För att öka tillgängligheten, ge snabbare stöd och lägre tröskel till stödet bör vissa insatser erbjudas utan utredning. Både barn, föräldrar och personalen önskar detta. Hur detta ska organiseras och erbjudas i Vetlanda behöver utredas vidare. Personalen framför risk att insatserna utgår från föräldrarnas önskemål och inte barnens behov. Någon form av kartläggningsinstrument behövs för att möta upp barnens behov och säkerställa att barnets röst och skydd tillgodoses. Det är även viktigt att vara observant på att inte andra verksamheter använder möjligheten till öppna insatser i stället för att ta sitt ansvar och göra orosanmälan om det finns stor oro för barnet.

19. Utveckla elevhälsans arbete och öka tillgänglighet på den lokala skolan

I förslaget till den nya socialtjänstlagen framgår att socialtjänsten ska arbeta förebyggande och vara mer tillgänglig. I utredningen framkommer att barn och unga vill ha tillgång till skolpersonal såsom skolsköterska och kurator för att få stöd och rådgivning. Barn och unga vill ha hjälp där de känner sig trygga, få möjlighet att prata och bli lyssnade på. Skolan ska vara en trygg och naturlig arena för barn. För ökad tillgänglighet har tjänsten Allbry (digital elevhälsa) diskuterats på centrala elevhälsan. Det är en elevhälsoplattform för skolan som möjliggör digitala tjänster för bokning men även chattfunktioner för olika professioner. Jönköpings arbete med elevhälsocentral kan även ge inspiration i utvecklandet av Vetlandas elevhälsa.

Staten vill att hela stödsystemet runt barn och unga ska förflyttas till ett mer proaktivt förhållningssätt och barn och unga ska få stöd snabbare och enklare. Där har elevhälsan en central roll. Regeringen har tillsatt en utredning¹¹ om elevhälsan som ska redovisas senast 7 mars 2025. Vetlandas utvecklingsarbete behöver ta hänsyn till den utredningen.

20. Följa implementeringen av skolsociala team

Vetlanda har 2024 beviljats statsbidrag för att starta ett skolsocialt team på Withalaskolan. Målgruppen är inledningsvis ungdomar med komplex problematik och uppdraget initialt handlar om att skapa ett arbetssätt där vi samverkar med ungdomarna, vårdnadshavarna och olika verksamheter. Erfarenheterna från detta utvecklingsarbete kan förhoppningsvis ge vägledning hur vi kan utveckla vårt förebyggande arbete med barn och unga. I utredning framkommer förslag att införa skolsociala team även i f-6 skolor.

21. Förbättra samordningen kring praktikplatser för ungdomar med särskilda behov

Barn och unga med funktionshinder eller med andra svårigheter är extra utsatta att etablera sig på arbetsmarknaden efter skolan. I utredningen lyfter barnen fram att Vetlanda behöver bli bättre på att minska ojämlikheten.

Vård- och omsorgsavdelningen och KomBack lyfter fram att det finns ett stort behov av praktikplatser till unga med särskilda behov. Vetlanda kommun behöver utveckla samverkan kring praktikplatser. Flera olika verksamheter har behov av praktikplatser som ett komplement till skolan för att barn och unga ska må bra och utvecklas.

¹¹ En särskild utredare har fått i uppdrag att analysera elevhälsans uppdrag och syfte (Dir. 2024:30). Bland annat ska utredaren analysera och ta ställning till vad elevhälsans uppdrag och syfte ska vara, föreslå hur elevhälsans medicinska, psykologiska och psykosociala insatser kan stärkas, analysera och föreslå hur samverkan mellan elevhälsan, skolan i övrigt, hälso- och sjukvården och socialtjänsten kan förbättras.

Konsekvenser av förslagen

Även här är konsekvensen av förslagen kostnadsdrivande på kort sikt. Förslagen ställer stora krav på socialförvaltningen att skapa resurser som kan erbjuda insatser utan behovsprövning.

Om rutinen och arbetssättet tidig oro implementeras i alla förskolor och alla skolor skulle det troligen innebära flera positiva effekter över tid. Barn i behov av stöd uppmärksammas tidigare. Bättre helhetssyn kring barnets livssituation. Fler föräldrar och elever från 15 år erbjuds stöd tidigt. Fler föräldrar går föräldrastödsprogrammen Trygghetscirkeln och COPE. Föräldrar hänvisas snabbare till rätt stöd till exempel barn- och ungdomshälsan, BUP, Hälso- och sjukvård. Föräldrarnas oro för socialtjänsten minskar och socialtjänsten ses som en resurs. Samarbetet mellan förskola, skola, föräldrar och socialtjänsten förbättras. En konsekvens som förväntas är att antal orosanmälningar till socialtjänsten minskar.

Förslaget om att samordna praktikplatser för unga med särskilda behov bedöms som särskilt viktigt för att förebygga framtida utanförskap men även viktigt för att skapa meningsfullhet och välbefinnande hos den enskilda individen samtidigt som individen får möjlighet att utveckla nya förmågor.

Kultur och fritid för barn och unga

Barn har rätt till lek, vila och fritid (artikel 31). Barn och ungas fritid har stor inverkan på barns utveckling. Forskning visar att strukturerade fritidsaktiviteter har positiva effekter på ungas psykiska och fysiska hälsa (Nilsson & Nilsson Lundmark, 2022) och utveckling och lärande (Forkby, Enell, & Thulin (Red.), 2023, s. 362). Den bidrar till lärande och utveckling av förmågor eftersom fritidsaktiviteten är kopplad till ett görande. Man lär sig att dansa, spela ett instrument eller en sport till exempel. Utöver lärandet av själva aktiviteten gör deltagarna erfarenheter som kan beskrivas som berikande läroprocesser när man vistas i en ny miljö. Det finns även frigörande lärandeprocesser som handlar om att komma förbi inre och yttre hinder som till exempel dåligt självförtroende. Forskningen pratar även om rollutvidgande lärandeprocesser som sker i fritidsaktiviteter när man får andra roller än i sin vardagsmiljö. Då utvecklas också den sociala kompetensen.

Folkhälsoenkät ung 2023 visar att andel unga som vistas ute på stan 1–2 kvällar i veckan har ökat kraftigt sedan första mätningen 2013. Från knappt 50 % till cirka 70 %.

I detta avsnitt har Barnkonventionens artiklar 6, 15, 23, 26 och 31 särskilt beaktats.

Förslag på åtgärder

22. Fånga upp och lotsa barn till fritidsaktiviteter tidigt

Det finns barn och unga i Vetlanda som inte är med i någon strukturerad fritidsverksamhet. Avsaknad av organiserad fritidssysselsättning är en riskfaktor för missbruk (RISE rapport, 2022). Samtidigt är fritidsaktiviteter en skyddsfaktor för kriminalitet. Att uppmärksamma barn som inte har någon organiserad fritidsaktivitet tidigt och lotsa barnen till en aktivitet är därför en viktig förebyggande insats. I hälsoenkäten som skolhälsovården genomför i årskurs 4 finns en fråga som fångar om barnet har någon organiserad fritidsaktivitet.

Vetlanda skulle behöva utveckla ett strukturerat arbete kring detta. I Markaryd finns ett arbetssätt med fritidslots som ingår i kommunens förebyggande arbete inom elevhälsan. En anställd person med god kännedom om föreningslivet träffar barnen och inventerar intresse. Han stödjer sedan barnen att komma till aktiviteten och är bryggan över till föreningsledarna. Ett liknande arbetssätt skulle kunna införas i Vetlanda.

23. Fortsätta utveckla Kulturskolan för att nå fler och bredare målgrupp av elever med olika bakgrund kopplat till socioekonomi, etnicitet och funktionsnedsättning

Vetlanda behöver fler aktiviteter för barn och unga. Kulturskolan har en viktig roll att fylla i Vetlanda för att erbjuda barn och unga meningsfulla och utvecklande aktiviteter under trygga former. I utredningen lyfter barnen och ungdomarna inte fram specifika förslag kopplat till kulturskolan med de efterfrågar aktiviteter och platser där de kan umgås med andra ungdomar.

Kulturskolans kurser kostar pengar vilket kan vara ett hinder för barn i familjer med låg inkomst. Ungdomarna efterfrågar ekonomiskt stöd för att kunna delta i aktiviteter. I utvecklingen av kulturskolan är det viktigt att barn inte utestängs från kulturskolan av ekonomiska skäl. Vetlandas geografi med stor yta, flera småsamhällen i kombination med bristfällig kollektivtrafik är en utmaning som innebär att barn och unga utanför Vetlandas centralort riskerar att gå miste om kulturskolans utbud. Kanske kan vissa kurser för grupper erbjudas på skolor i orter som ligger långt från Vetlanda?

För att främja en likvärdig tillgång till kulturskolan för alla barn i Vetlanda är det viktigt att utveckla kulturskolans kurser på barnens fritid även mot barn med funktionsnedsättning.

24. Utforska om biblioteket kan utvecklas till en arena och mötesplats för unga

Biblioteket är en verksamhet och arena i Vetlanda som är helt kostnadsfri och som jobbar strukturerat och medvetet för att främja barns och ungas läsande. De erbjuder redan idag olika former av grupper för barn och unga kopplat till läsande och skrivande.

I barnkonsekvensanalysen uppger barn och unga att de kan känna sig ensamma på fritiden och de saknar möjligheter att träffa andra tonåringar utanför idrottsföreningar eller ungdomsgårdar. De efterfrågar grupp för ensamma tonåringar för att lära känna andra. De vill även prata med vuxna de litar på. Kanske kan biblioteket vara en sådan plats? Kanske kan utvecklingen ske i samverkan med föreningar?

25. Uppmuntra och stödja föreningar att skapa fler mötesplatser/ungdomsgårdar för ungdomar

Ungdomarna efterfrågar fler mötesplatser där de kan träffa andra ungdomar under trygga former. Kommunen bör aktivt samverka och uppmuntra föreningar att skapa mötesplatser för barn och unga.

26. Kultur och fritid tillgänglig för alla – utforska hur ekonomiska villkor kan utjämnas

I barnkonsekvensanalysen har både barn och verksamheter lyft fram behovet att kompensera för barn och unga i familjer med låga inkomster. Fritidsgården önskar ökade möjligheter att ordna resor och utflykter för barn och unga som inte kommer i väg på sommarlovet. Sturebo, ett korttidshem för barn och ungdomar med funktionsnedsättning, lyfter fram behov av fritidspeng i sin verksamhet. I Vetlanda behövs en fritidsbank för att ge barn från familjer med låga inkomster möjlighet att delta i fritidsaktiviteter. Ett politiskt beslut har fattats om att införa fritidsbanken under 2025.

- Tillsätt en bred arbetsgrupp från olika verksamheter och föreningar (kanske som en del av Vetlandamodellen) för att utforska hur fritidsaktiviteter kan göras ännu mer tillgänglig för barn och unga i familjer med låga inkomster.
- Följ införandet av fritidsbank
- Införa Fritidskort enligt Regeringens förslag.

27. Inventera behov och utveckla fritidsaktiviteter för funktionshindrade

Barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt liv och hjälp att aktivt delta i samhället (artikel 23) och rätt till fritid (artikel 31). Funktionshinderomsorgen efterfrågar en fritidsgård anpassad till målgruppen LSS. Det finns vissa fritidsaktiviteter idag i Vetlanda men en fördjupad kartläggning i samverkan med målgruppen, dess företrädare och föreningar behöver genomföras.

28. Utveckla samverkan med civilsamhället och implementera Välbefinnandehjulet i föreningar och i samhället i stort

Förflyttningen till ett mer proaktivt och hälsofrämjande Vetlanda måste göras tillsammans i hela samhällskroppen. Det ställer krav på kommunens som organisation att utveckla formerna och för samverkan med andra aktörer i samhället. I arbetet med barnkonsekvensanalysen genomfördes ingen fördjupad dialog med föreningslivet. För att lyckas med förslaget att brett implementera Välbefinnandehjulet som tagits fram inom Bästa platsen krävs en respektfull och uthållig dialog med föreningar, andra organisationer och verksamheter.

Konsekvenser av förslagen

Om förslagen genomförs kommer fler barn att delta i organiserade fritidsaktiviteter och det kommer att finnas fler mötesplatser för barn och unga. Andra effekter av förslagen är förbättrad hälsa och välmående och ökade skolresultat. En förväntad effekt är även lägre ungdomsbrottslighet.

Förslagen förutsätter ökade ekonomiska resurser och en stor förståelse för att investeringar i barn och ungas fritid är samhällsekonomiskt lönsamt och minskar risken för utanförskap över tid. Positiva effekter ses först långt senare. Förslagen ställer krav på kommunen att utveckla sitt sätt att samverka och stödja civilsamhället.

Samhällsplanering, fysisk planering och hemlöshet

I omställningen till en långsiktig hållbar socialtjänst blir det allmänt förebyggande arbetet mycket viktigt. Socialtjänstens utrymme för mer långsiktiga åtgärder såsom uppsökande verksamhet och medverkan i samhällsplaneringen har minskat över tid. Långsiktigt förebyggande arbete har ofta fått stå tillbaka för akuta ärenden. Ambitionen med den nya lagen är att arbeta med tidiga förebyggande insatser. Detta förutsätter planering av verksamheten och samverkan med andra aktörer. På så sätt kan socialtjänsten få bättre förutsättningar att anpassa sina insatser efter nya förhållanden och samhällsförändringar (Socialdepartementet, 2024, s. 262).

I förslagen till ny socialtjänstlag förstärks förväntningen på att socialnämnden ska vara väl insatt i levnadsförhållandena i kommunen. Det är viktigt att följa sociala förändringar och sociala problem i kommunen. Samhällsproblem måste lösas tillsammans och i samverkan och behöver uppmärksammas i planeringen. Ansvaret för planering av insatser ska utvidgas till att omfatta alla insatser till enskilda och inte bara äldre personer och personer med fysiska och psykiska funktionshinder.

I detta avsnitt har särskilt artiklarna 27, 31, 33 beaktats.

Förslag på åtgärder

29. Skapa systematik och struktur för att regelbundet upprätta lägesbeskrivningar där sociala förändringar och sociala problem för Vetlanda kommun beskrivs

Socialförvaltningen, vård- och omsorgsförvaltningen, barn- och utbildningsförvaltningen och kultur- och fritidsförvaltningen behöver gemensamt utveckla former och strukturer för att vara väl insatta i levnadsförhållandena i kommunen. I alla förvaltningarnas verksamheter får medarbetare dagligen information om olika människors livsvillkor i kommunen. Former för att samla in informationen, analysera den och omvandla den till användbara lägesbeskrivningar behöver skapas.

Ett förslag är att lägesbeskrivning kopplat till målgruppen barn och unga skulle samordnas och sammanställas av kommunens fältsekreterare.

Lägesbeskrivningarna ska användas vid socialtjänstens och övriga verksamheters långsiktiga planering av insatser till olika målgrupper. Lägesbeskrivningarna ska också kunna användas som underlag i kommunens övergripande utvecklingsarbete som till exempel planprocesser.

30. Utveckla samverkan vid planprocesser

När nya detaljplaner tas fram behövs många olika underlag. Planavdelningen ser behov att utveckla den kommunövergripande samverkan kopplat till planer och efterfrågar en ny förvaltningsövergripande samverkansgrupp där utvecklingsavdelning ingår.

Planavdelningen uppger att det finns behov av att hitta former för att bättre beskriva sociala aspekter och trender i planprocessen. Ett annat område är att

samverka kring barnkonsekvensanalyser i planprocesserna. Önskvärt är att det finns utpekad person från socialtjänsten som har i sitt uppdrag och i sin kompetens att stödja planavdelningen.

31. Fortsätt utveckla arbetet med förvaltningsövergripande planering och uppföljning i syfte att stödja förflyttningen till en mer proaktiv och förebyggande kommun

Att göra förvaltningsövergripande utredningar och analyser behöver fortsätta att utvecklas för att stödja förflyttningen till en mer proaktiv och förebyggande kommun (inklusive socialtjänst). Det har provats inom ramen för satsning Bästa platsen och denna barnkonsekvensanalys är ett resultat av det arbetssättet.

Ett tydligare folkhälsoperspektiv med fokus på friskfaktorer behöver inkluderas i det långsiktiga planeringsarbetet för att möta inte minst en åldrande befolkning.

32. Fortsätt implementera och utveckla metoden Bostad först

Socialförvaltningen har påbörjat ett utvecklingsarbete utifrån metoden Bostad först. Det arbetet behöver fortsätta och inte minst det uppsökande och förebyggande arbetet kopplat till boende behöver utvecklas. Utifrån ett barnperspektiv är det uppsökande och vräkningsförebyggandearbetet viktigt.

Utvecklingsarbetet bör ske i samverkan med vård- och omsorgsförvaltningen. De personer som har behov av stöd för att klara sitt boende är ofta personer med olika typer av funktionshinder och gruppen blir även äldre.

Konsekvenser av förslagen

En effekt av bättre lägesbeskrivningar är ökad möjlighet till långsiktig planering vilket är kostnadseffektivt. Det kan även över tid skapa ökad tillit till kommunen och socialtjänsten hos medborgarna. Medborgarna uppfattar att kommunen är proaktiv och lyssnar in invånarnas behov på kort och lång sikt. Socialtjänstens uppsökande arbete kan riktas till rätt områden för att erbjuda stöd tidigt.

Inom det bostadssociala området förväntas förslagen leda till färre sociala kontrakt och färre antal hot om vräkningar och färre genomförda vräkningar.

Om förslagen ska kunna realiseras bygger det på att tydliga direktiv från politiken att den långsiktiga samhällsplaneringen ska ha ett tydlig fokus på social hållbarhet som utgår från ett främjande och förebyggande perspektiv. Förslagen utmanar dagens budgetarbete och resursfördelning.

Inför beslut

Styrgruppen för Bästa platsen ansvarar för att ta förslagen vidare till en kommunövergripande långsiktig handlingsplan för omställningen till ny socialtjänstlag fram till 2028. Handlingsplanen behöver beslutas på rätt nivå i kommunen för att få legitimitet att kunna genomföras. Ska omställningen lyckas är det viktigt att det kommunövergripande perspektivet behålls. Den nya socialtjänstlagen är inte bara socialnämndens och vård- och omsorgsnämndens ansvar. Handlingsplanen behöver även innehålla önskade effekter som kan följas upp och utvärderas. Önskvärt är att utvärdering görs av extern part och att utvärderingen planeras i samband med upprättandet av handlingsplanen.

Barnkonsekvensanalysens åtgärdsförslag ska ses som ett underlag bland flera för Vetlandas nuläges- och behovsanalys inför omställningen till den nya socialtjänstlagen. Förslagen i barnkonsekvensanalysen ska ses som en bruttolista på förslag till den långsiktiga handlingsplanen. Andra behovsanalysen kan också komma med förslag på åtgärder. Berörda förvaltningar behöver analysera alla förslag innan en handlingsplan upprättas.

Vid upprättande av den långsiktiga handlingsplanen kan andra intressen behöva identifieras och bedömas. Barnets bästa behöver inte vara utslagsgivande om andra intressen bedöms vara legitima, viktiga och proportionella. Aktuella intressen kan vara ekonomiska resurser, personal, lokaler eller annan lagstiftning att ta hänsyn till.

Beslutad handlingsplan behöver återkopplas till barn och unga som bidragit med information. Förslagsvis genom skolans informationskanaler samt till Vetlanda ungdomsråd.

Genomförande och uppföljning

Genomförande av aktiviteter i en upprättad långsiktig handlingsplan behöver vara uthålligt och följas upp. Uppföljningen av handlingsplanen behöver ske årsvis och redovisas skriftligt.

I uppföljningen behöver medborgarna involveras. Även barn och unga behöver involveras. I det arbetet kan förslagsvis Vetlanda ungdomsråd bjudas in.

Hela omställningen behöver utvärderas efter cirka tre år för att undersöka om önskade effekter har uppnåtts.

Litteraturförteckning

Folkhälsomyndigheten. (2024). *Digitala medier och barn och ungas hälsa*.

Forkby, T., Enell, S., & Thulin (Red.), J. (2023). *Prevention med barn och unga*. Lund: Studentlitteratur.

Kalin, T. (2024). *Om upptäckt och sortering till social barnavård*. Jönköping: Jönköping University School of Health and Welfare.

Lena, A., & Björck, E. (2023). *Förskolans roll för psykisk hälsa*. Forte.

Nilsson, I., & Nilsson Lundmark, E. (2022). *Utanförskap och unga*. Myndigheten för ungdoms och civilsamhällsfrågor.

Nilsson, K., & Landstedt, E. (2022). Public trust of social workers in Sweden: A repeat cross-sectional study. *Journal of social work*, ss. 1374-1393.

RISE rapport. (2022). *Risk- och skyddsfaktorer - vad vi vet och vad vi kan göra med kunskapen?* Stockholm: RISE.

Scottish Government. (u.d.). Hämtat från <https://www.gov.scot/publications/shanarri/pages/wellbeing-wheel/>

SKR. (2023). *Barnkonsekvensanalys, Stödmaterial till fördjupad bedömning av barnets bästa*. SKR.

Socialdepartementet. (den 4 juli 2024). *En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter*. Hämtat från Regeringskansliet: <https://www.regeringen.se/contentassets/aac5e97ddbe247acb6baeccd5addf37d/en-forebyggande-socialtjanstlag---for-okade-rattigheter-skyldigheter-och-mojligheter.pdf>

Vad är folkhälsa, jämlik hälsa och folkhälsoarbete? (u.d.). Hämtat från Folkhälsomyndigheten: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsa-och-folkhalsaarbete/tema-folkhalsa/vad-ar-folkhalsa/folkhalsa-och-jamlik-halsa/>